

СЕКЦІЯ 2 СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 330.322

Свідер О.П.
*кандидат економічних наук, старший викладач
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка*

НАСЛІДКИ ПРЯМОГО ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ ДЛЯ КРАЇНИ-РЕЦИПІЄНТА НА РІЗНИХ РІВНЯХ

У статті запропонована якісна оцінка ефективності прямого іноземного інвестування для країн-учасників за такими видами, як політико-правова, економічна, техніко-технологічна, інтелектуально-наукова, соціально-культурна, екологічна. Визначено основні види шкідливого прямого іноземного інвестування. Проаналізовані позитивні і негативні наслідки прямого іноземного інвестування для країни-реципієнта на трьох рівнях: макроекономічному, мікроекономічному та мезоекономічному.

Ключові слова: прямі іноземні інвестиції, країна-реципієнт, якісна оцінка, макроекономічний рівень, мікроекономічний рівень, мезоекономічний рівень.

Svider A.P. ПОСЛЕДСТВИЯ ПРЯМОГО ИНОСТРАННОГО ИНВЕСТИРОВАНИЯ ДЛЯ СТРАНЫ-РЕЦИПИЕНТА НА РАЗНЫХ УРОВНЯХ

В статье предложена качественная оценка эффективности прямого иностранного инвестирования для стран-участниц по таким видам, как политико-правовая, экономическая, технико-технологическая, интеллектуально-научная, социально-культурная, экологическая. Определены основные виды вредного прямого иностранного инвестирования. Проанализированы позитивные и негативные последствия прямого иностранного инвестирования для страны-реципиента на трех уровнях: макроэкономическом, микроэкономическом и мезоэкономическом.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, страна-реципиент, качественная оценка, микроэкономический уровень, макроэкономический уровень, мезоэкономический уровень.

Svider A.P. IMPLICATIONS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT FOR RECIPIENT COUNTRIES AT DIFFERENT LEVELS

In the article was proposed the qualitative assessment of the effectiveness of foreign direct investment for recipient countries in types: political and legal, economic, technical and technological, intellectual and scientific, social and cultural, ecological. It was identified the basic types of harmful foreign direct investment. Analyzed the positive and negative effects of foreign direct investment for a recipient country at three levels: macroeconomic, microeconomic and sector level.

Keywords: foreign direct investment, recipient country, qualitative assessment, macroeconomic level, microeconomic level, sector level.

Постановка проблеми. Економічна природа прямого іноземного інвестування полягає в тому, що його ключовими складовими є процеси залучення та використання прямих іноземних інвестицій у процесі діяльності об'єкта прямого іноземного інвестування в країні-реципієнті. Отже, нагальним завданням є забезпечення успішного процесу прямого іноземного інвестування, що можна досягти лише за умови ефективної реалізації процесів залучення та використання прямих іноземних інвестицій. Безумовно, пріоритет у цьому тандемі належить саме процесу ефективності використання коштів прямого іноземного інвестування, що формує ряд відповідних переваг на мікро, мезо- та макроекономічному рівнях як для країни-експортера, так і для країни-реципієнта прямих іноземних інвестицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Іноземні інвестиції в Україні досліджують М.М. Леус, Р.Б. Кримковський, В.В. Гурочкіна, Н.І. Обушна, Т.В. Мацибора. Праці В.Б. Антонова, О.М. Волк, Н.І. Обушної присвячені проблемам та перспективам залучення іноземних інвестицій в економіку України.

Мета статті полягає у визначенні наслідків прямого іноземного інвестування для країни-реципієнта на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Яскравими прикладами високої ефективності прямого іноземного інвестування у світовій практиці є такі:

1) завдяки ефективному процесу прямого іноземного інвестування нові індустриальні країни змогли успішно подолати базові етапи сучасної індустриалізації, зокрема розвиток імпортозаміщувальних галузей (1960 р.), формування експортного потенціалу (1970-ті рр.), розвиток наукоємних галузей економіки (1980-ті – початок 1990-х рр.);

2) відновлення країн Західної Європи, що передбачало реалізацію «Плану Маршалла»;

3) здійснення економічного і технологічного прориву азійськими країнами, серед яких слід назвати Малайзію, Індонезію, Тайвань, Південну Корею тощо;

4) забезпечення поживлення економічного зростання та стійкого розвитку економік латиноамериканських і постсоціалістичних країн [89, с. 145].

Нині надзвичайно актуальним стає питання оцінки, зокрема проведення якісної оцінки ефективності процесу прямого іноземного інвестування, технологія якої передбачає визначення основних ефектів та проведення їх комплексного аналізу з метою обґрунтування достовірних управлінських рішень

про ступінь ефективності прямого іноземного інвестування як для країни-інвестора, так і для країни-реципієнта.

Так, критичне дослідження економічної літератури [2, с. 24; 7; 5, с. 22; 1, с. 10; 10, с. 137] дало змогу систематизувати та визначити основні типи ефектів процесу прямого іноземного інвестування у розрізі обох сторін цього процесу, а саме країни-експортера та країни-реципієнта прямих іноземних інвестицій (табл. 1).

Зазначимо, що характер впливу ефектів процесу прямого іноземного інвестування на розвиток об'єкта інвестування чи країни-реципієнта загалом може бути як прямим (безпосереднім), так і непрямим (опосередкованим) [9, с. 30]. Відповідно до класичного підходу процес прямого іноземного інвестування визначається майже як абсолютне благо, оскільки протягом тривалого періоду часу вважалося, що інвестиції нерезидентів, як правило, завжди приводять до зростання обсягу капіталу.

Отже, враховуючи цей аспект, багато вчених-економістів, зокрема В.П. Борсук, Г.В. Козаченко, Т.В. Майорова, Л.І. Нейкова, А.А. Пересада, К.С. Солонінко, Д.М. Черваньов, обґрунтовують необхідність процесу залучення прямих іноземних інвестицій в країну в умовах гострого дефіциту

фінансових ресурсів, сучасних технологій при переході національної економіки на ринкові відносини [5, с. 20; 4; 8; 11].

Основними видами шкідливого прямого іноземного інвестування є інвестиції у небажані для суспільства напрями діяльності; безперспективність діяльності з макроекономічного аспекту; інвестиції, які сприяють погіршенню ринкової структури; інвестиції, що призводять до зменшення рівня ефективності; інвестиції іноземних інвесторів, які недобросовісно (нечесно) конкурують з національними підприємствами [3, с. 22].

Процес прямого іноземного інвестування відіграє надзвичайно важливу роль та впливає на динаміку економічного розвитку країни-реципієнта на мікро-, мезо- і макроекономічному рівнях. Проте такий вплив процесу прямого іноземного інвестування на економіку країни-реципієнта може бути ідентифікований як позитивний, так і негативний.

Враховуючи дані якісної оцінки прямого іноземного інвестування для країни-експортера і країни-реципієнта, які представлені у таблиці 1, вважаємо, що економічна ефективність є ключовим видом ефективності процесу прямого іноземного інвестування і потребує продовження проведення якісної оцінки цього виду ефективності прямих іноземних інвес-

Таблиця 1

Якісна оцінка видів ефективності прямого іноземного інвестування для країн-учасників

Ефективність процесу ПІІ для країни-реципієнта	Ефективність процесу ПІІ для країни-експортера (донора)
Політико-правова ефективність ПІІ	
<ul style="list-style-type: none"> - зростання рівня політичної довіри населення до влади; - встановлення та розширення політичних зв'язків, досягнення позитивного демонстраційного ефекту; - можливість розвитку нормативно-правового поля за світовими стандартами; - забезпечення гармонізації норм національного законодавства з міжнародними системами. 	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення успішного вирішення політичних питань між країнами за рахунок активізації взаємодії, формування стратегічних альянсів; - розширення можливостей взаємодії шляхом універсифікації (гармонізації) нормативно-правових систем.
Економічна ефективність ПІІ	
<ul style="list-style-type: none"> - досягнення економічного зростання країни-реципієнта шляхом інтенсифікації і розвитку процесів у галузях економіки; - реалізація мультиплікативного ефекту в економіці міста (регіону), збільшення валового внутрішнього продукту; - пільги місцевим постачальникам, технічна допомога для дотримання власних технічних вимог підприємства ПІІ; - зростання рівня конкуренції, що забезпечує підвищення ефективності діяльності національних виробників; - зростання бюджетних надходжень; - зниження рівня імпортозалежності; - покращення платіжного балансу країни-реципієнта. 	<ul style="list-style-type: none"> - диверсифікація діяльності компаній; - формування нових економічних умов між країнами, що сприяють розвитку взаємовигідної міждержавної взаємодії в інших сферах, галузях; - реалізація програм підвищення кваліфікації працівників, що забезпечує удосконалення якості пропозиції на ринку праці.
Техніко-технологічна ефективність	
<ul style="list-style-type: none"> - удосконалення та покращення технічного стану національного господарства, підвищення його потужності та ефективності використання; - реалізація можливостей отримання нових (значно удосконалених) інноваційних технологій; - впровадження сучасних технологій, нау-хау. 	<ul style="list-style-type: none"> - розширення і збільшення торговельних зв'язків між країнами (продаж техніки, обладнання, механізмів); - забезпечення взаємовигідного трансферу і популяризації технологій.
Інтелектуально-наукова ефективність	
<ul style="list-style-type: none"> - скорочення терміну наукового просування країни у процесі інтеграції інтернаціональних знань для здійснення спільних досліджень, випробувань, винаходів тощо. 	<ul style="list-style-type: none"> - обмін науковим досвідом між країнами; - забезпечення використання зарубіжного організаційного та управлінського досвіду.
Соціально-культурна ефективність	
<ul style="list-style-type: none"> - зростання рівня добробуту населення та соціальної захищеності громадян за рахунок розвитку суспільства; - збагачення національної культури країни. 	<ul style="list-style-type: none"> - розширення зв'язків, поєднання культур, популяризація кращих умов життя населення; - забезпечення взаємного збагачення культур та реалізація можливості популяризації своїх звичаїв, традицій.
Екологічна ефективність	
<ul style="list-style-type: none"> - зниження ступеня негативного впливу на навколишнє середовище та здоров'я населення шляхом впровадження і використання новітніх технологій, прогресивного обладнання тощо. 	<ul style="list-style-type: none"> - запровадження світових програм охорони навколишнього середовища; - зменшення шкідливого екологічного впливу на навколишнє середовище Землі.

Джерело: побудовано на підставі наукових досліджень [2, с. 24; 7; 5, с. 22; 1, с. 10; 10, с. 137]

Таблиця 2

Порівняльний аналіз ефективності прямого іноземного інвестування в країні-реципієнті на макроекономічному рівні

Позитивний вплив прямого іноземного інвестування в країні-реципієнті	Негативний вплив прямого іноземного інвестування в країні-реципієнті
реалізація мультиплікативного ефекту в економіці та збільшення ВВП країни-реципієннта	зростання монополістичних тенденцій на національних ринках та зменшення частки участі підприємств країни-реципієннта на внутрішньому і зовнішньому ринках
формування сприятливих умов для структурної перебудови економіки	виникнення структурних диспропорцій в економічній системі країни-реципієннта
забезпечення модернізації економіки і трансферу технологій	ухилення від оподаткування, зловживання практикою формування трансферних цін прямими іноземними інвесторами
підвищення рівня конкурентоспроможності експорту країни-реципієннта	зниження платіжного балансу країни-реципієннта
надходження фінансових ресурсів для забезпечення розвитку реального сектора економіки країни-реципієннта	виникнення (зростання рівня) структурного безробіття, що обумовлено конкуренцією національних суб'єктів господарювання з підприємством з ПП
збільшення рівня фінансових надходжень до бюджету країни-реципієннта	
покращення платіжного балансу країни-реципієннта (за умови формування експортоорієнтованих, імпортозаміщувальних виробництв)	
більш повне задоволення потреб внутрішнього ринку країни та зростання рівня зайнятості населення	

Джерело: побудовано на підставі наукових досліджень [6, с. 145; 9, с. 30; 5, с. 22]

Таблиця 3

Порівняльний аналіз ефективності прямого іноземного інвестування в країні-реципієнті на галузевому рівні

Позитивний вплив прямого іноземного інвестування в країні-реципієнті	Негативний вплив прямого іноземного інвестування в країні-реципієнті
<p>шляхом взаємодії з національними суб'єктами господарювання підприємства з прямими іноземними інвестиціями, які можуть відігравати роль поставальників та покупців</p> <p>забезпечення поширення нових (удосконалених) технологій, досвіду у системі менеджменту компаній ПП за рахунок внутрішньогалузевої міграції робочої сили, імітації технологій тощо</p>	<p>– сприяння модернізації виробничого процесу, системи управління та діяльності підприємства загалом;</p> <p>– підвищення рівня якості продукції та ефективності діяльності суб'єкта господарювання;</p> <p>– підвищення якості процедур бухгалтерського обліку відповідно до положень Міжнародних стандартів фінансової звітності та бухгалтерського обліку (МСФЗ, МСБО).</p> <p>можливе зростання галузевих диспропорцій в економіці країни-реципієннта</p>

Джерело: побудовано на підставі наукових досліджень [6, с. 145; 9, с. 30; 5, с. 22]

Таблиця 4

Порівняльний аналіз ефективності прямого іноземного інвестування в країні-реципієнті на макроекономічному рівні

Позитивний вплив прямого іноземного інвестування в країні-реципієнті	Негативний вплив прямого іноземного інвестування в країні-реципієнті
забезпечення ефективного корпоративного управління підприємством в країні-реципієнті	реалізація негативного демонстраційного ефекту
здійснення трансферу технологій, результатів НДДКР (нові технології, техніка, «ноу-хау», ліцензії, патенти тощо)	після освоєння інвестицій інвестори розпочинають реалізацію заходів щодо повернення отриманих прибутків у країну, де розташована материнська компанія
реалізація позитивного демонстраційного ефекту (стимулювання до інновацій місцевих підприємств шляхом демонстрування прикладу ефективної діяльності сучасного прогресивного підприємства)	здійснення суворої експлуатації місцевих сировинних ресурсів країни-реципієннта, сприяння переміщенню ресурсів в країну-експортер
сприяння процесам стратегічної реструктуризації національних підприємств	виявлення фактів порушення санітарно-гігієнічних норм, екологічних вимог, спричинення шкоди навколишньому середовищу країни-реципієннта
можливість доступу до використання секретної інформації процесу виробництва материнської компанії прямого іноземного інвестора	передача і використання застарілих, шкідливих та екологічно небезпечних технологій у країні-реципієнті
підготовка, навчання, підвищення кваліфікації персоналу на рівні сучасних світових вимог, передача організаційного, управлінського досвіду	
збільшення асортименту випуску продукції та підвищення рівня її конкурентоспроможності	
забезпечення більш раціонального використання природних ресурсів в країні-реципієнті	
підвищення рівня екологічності та безпеки діяльності підприємства	

Джерело: побудовано на підставі наукових досліджень [6, с. 145; 9, с. 30; 5, с. 22]

тицій в розрізі рівнів економічної системи країни-реципієнта: макроекономічний галузевий і мікроекономічний рівні (табл. 2–4).

Для уникнення негативних наслідків прямого іноземного інвестування у країні-реципієнті потрібно комплексно проводити економічну політику держави за такими напрямками: соціальна, зовнішньоторговельна, податкова, антимонопольна, зайнятості.

Без ефективної структурної політики держави позитивні наслідки прямих іноземних інвестицій на галузевому рівні будуть знівельовані. Безперечно, для їх посилення потрібно збільшити пріоритет науки та інновацій в країні.

Здійснення контролю за дотриманням екологічного законодавства, систематичний контроль якості, протидія корупції у сфері розподілу ресурсів спроможні подолати можливі негативні наслідки прямого іноземного інвестування на мікроекономічному рівні.

Отже, враховуючи представлені вище результати проведеного дослідження, варто зауважити, що, незважаючи на можливі негативні аспекти процесу прямого іноземного інвестування для економічного розвитку країни-реципієнта, відмовлятися від цього процесу недоцільно, оскільки вплив прямих іноземних інвестицій водночас може забезпечити та реалізувати позитивний вплив на економічну систему як країни-експортера, так і країни-реципієнта.

Висновки. Світова практика яскраво підтверджує, що процес безконтрольного іноземного інвестування не забезпечує досягнення соціального оптимуму та може стати навіть причиною появи економічної кризи в країні. Таким чином, доходимо логічного та об'єктивного висновку, що за конкретно визначених обставин процес прямого іноземного інвестування повинен бути обмежений для цілей суспільного блага.

Таким чином, пряме іноземне інвестування є важливим джерелом реалізації інноваційного імпульсу та надходження необхідних фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку економічної системи країни на макро, мезо- та мікроекономічному рівнях у динамічному бізнес-середовищі. Досягнення ефективного процесу прямого іноземного інвестування потребує реалізації раціонального комплексного підходу, який повинен ґрунтуватися на результатах якісної оцінки усіх аспектів прояву ефективності цього процесу для забезпечення формування оптимального балансу інтересів країни-експортера і країни-реципієнта з метою дотримання гарантій економічної безпеки останньої.

Умови нівелювання негативного впливу прямого іноземного інвестування на країну-реципієнта:

1) комплексне проведення економічної політики держави за такими напрямками: соціальна, зовнішньоторговельна, податкова, антимонопольна, зайнятості, структурна;

2) посилення пріоритету науки та інновацій в країні;

3) здійснення контролю за дотриманням екологічного законодавства, систематичний контроль якості, протидія корупції у сфері розподілу ресурсів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонов В.Б. Активізація залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України в умовах глобальної конкуренції : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / В.Б. Антонов ; Ін-т регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2011. – 23 с.
2. Волк О.М. Проблеми та перспективи залучення іноземних інвестицій в економіку України / О.М. Волк, О.В. Червяцова // Вісник СумДУ. – 2013. – № 3. – С. 22–28.
3. Крейдич І.М. Державне регулювання інвестиційної діяльності / І.М. Крейдич // Економіка та держава. – 2007. – № 11. – С. 18–23.
4. Максименко І.О. Стратегія управління економічним розвитком підприємства: сутність та вибір пріоритетних напрямів впливу / І.О. Максименко // Ефективна економіка. – 2010. – № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua>.
5. Обушна Н.І. Економічна сутність прямих іноземних інвестицій та їх класифікація / Н.І. Обушна // Реформування економічної системи України в контексті світового співробітництва : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (21 квітня 2011 р.). – Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2011. – Ч.1. – С. 326–329.
6. Обушна Н. І. Організаційно-економічний механізм активізації залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України / Н.І. Обушна // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. – 2010. – Вип. 4 (8). – С. 128–135.
7. Промисловість України у 2007–2010 роках : стат. зб. / за ред. І.М. Овденко. – К. : Державна служба статистики України, 2011. – 306 с.
8. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом : [монографія] / А.А. Пересада. – К. : Лібра, 2002. – 472 с.
9. Пилипенко О.І. Методика аналізу інвестиційної привабливості підприємства: макро- і мікроекономічні аспекти / О.І. Пилипенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/Portal/Soc_gum/vzhdtu_econ/2009_4/25.pdf.
10. Тесля С.М. Прямі іноземні інвестиції як економічна категорія, їх суть та класифікація / С.М. Тесля // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19 (3). – С. 131–139.
11. Черваньов Д.М. Менеджмент інвестиційної діяльності : [навч. посіб.] / Д.М. Черваньов. – К. : Знання-Прес, 2003. – 622 с.